

Despre cine suntem noi astăzi, cum (mai) suntem noi astăzi ortodocși și în ce (mai) credem noi, românii de astăzi – din perspectiva și în viziunea sociologului român Dan Dungaci...

Câteva repere bio-bibliografice

Domnul Dan Gheorghe Dungaci s-a născut la data de 3 octombrie anul 1968 în municipiul Târgu Mureș; este un sociolog și geopolitician român, fost consilier al președintelui interimar al Republicii Moldova Mihai Ghimpu, pentru problemele integrării europene a acestei țări. Are și cetățenia Republicii Moldova. Dan Dungaci este Profesor Universitar la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București și Directorul Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române (ISPRI). A studiat sau a lucrat ca cercetător asociat în diverse instituții occidentale: Fernand Braudel Institute (SUA), Max Weber Centre for Advanced Cultural and Social Study (Germania), Law, Economics and Political Sciences' School of Athens (Grecia), Central European University (Ungaria), Departament of Social Studies, Polytechnic University (Marea Britanie), Institut für die Wissenschaften vom Menschen (Austria), Max Planck Institute for Social Anthropology (Germania). Este membru al mai multor asociații naționale și internaționale de profil și laureat al premiului Dimitrie Gusti pentru sociologie al Academiei Române (1995) și al Premiului Internațional pentru Sociologie al Universității din Istanbul - Turcia (2001).

Dintre lucrările și cărțile publicate amintim câteva:

Sociologia și geopolitica frontierei (coautor), 2 volume, 1995;

Istoria sociologiei. Teorii contemporane (coautor), 1996

„Rețelele omeniei” și rețelele mistificării, 1997

Enciclopedia valorilor reprimite, 2 volume, 2000 (coautor)

Statul și comunitatea morală. Memorii (1904-1910), Traian Brăileanu, (ediție îngrijită, studiu introductiv și repere bibliografice de Dan Dungaci), 2002

Sociologia românească interbelică în context european, 2002

Națiunea și provocările (post)modernității, 2002

Moldova ante portas, 2005

Cine suntem noi? Cronici de la Est de Vest, Editura Cartier, Colecția Cartier Istoric, 2009 și multe altele...

Viziunea, concepția sau opinia Domnului Dan Dungaci despre implicarea creștinilor, a laicilor în viața Bisericii

În clasicul studiu „Mirenii în Biserică”, eminentul canonist român Liviu Stan era cât se poate de tranșant: „Convins că Biserica nu-și poate manifesta din plin viața prin mădularele sale legate și imobilizate... socotesc că trebuie să li se dea tuturor credincioșilor toată slobozenia, și în slobozenie, toate drepturile ce li se cuvin, potrivit situației lor de mădulare vii ale bisericii. Altfel biserica nu va fie vie niciodată, ci va vegeta mereu”. Avertismentul din anul 1939 al teologului ortodox român rămâne periculos de valabil. Prestația și conștiința mireanului în Biserica noastră rămâne problematică, iar relația dintre Ortodoxie și spațiul public din România arată prost.

Trei motive, cauze și pricini pot fi invocate aici și acum pentru a înțelege de ce statutul mireanului este astăzi nedefinit, difuz, contestat. Pe de-o parte, „dictatura” liberei cugetări, dominantă în spațiul public, care vituperează – de cele mai multe ori liberă de orice cugetare – la apariția vreunei voci „reacționare”. A doua pricină este lipsa de coerență și de consistență a „turmei credincioase”, care, deși dominantă cantitativ, rămâne, calitativ, extrem de pestriță și incapabilă să își gestioneze lucrativ adeziunea statistică la cei „86% de creștin ortodocși”. În al

treilea rând, lipsa capacității de „angajare la acțiune“ a mirenilor, defect care le aparține, dar care poate fi plasat și în contul administrației bisericești. Să le luăm pe rând.

Când libera cugetare fură startul... - remarcă sociologul Dan Dungaci

La fotbal și la agricultură se pricepe toată lumea! Asta repetăm abundent. Dar la... religie? Dacă te uiți cum arată spațiul public din România, senzația pe care o ai deseori este că Biserica sau credința devin subiecte în raport cu care nu există nicio autocenzură. Oricine se poate pronunța în aceste chestiuni, nestingherit și nepedepsit. Dacă în agricultură și fotbal poți, totuși, să o dai în bară și să te faci de râs, în problematica religioasă, nu. Libera cugetare din România se exprimă prompt, vigilent și apodictic pe orice temă creștină, în special creștin-ortodoxă, cu toate că subiectul, inclusiv în datele sale elementare, îi este de cele mai multe ori străin. Iar ideea instituită tacit că nu contează competența când te pronunți pe chestiuni religioase (Biserică, credință, cler, dogmă etc.) este prima înfrângere a mireanului în spațiu public. Libera cugetare fură, de fiecare dată, startul și impune cadrul în care disputa se derulează, instituind o defecțiune a spațiului public pe care o acceptăm senin și firesc. Este măsura lipsei de prezență publică a laicului, parcă anesteziat de recensăminte sau sondaje encomiastice.

Corelativ cu această primă chestiune, vine a doua. Referința obsesivă la... Europa! Care „Europă“ devine în mâinile liberei cugetări o veritabilă bătă pentru a mai tempera din fașă fie prezența prea puternică în spațiul public a Bisericii, fie vreo suspectă apropiere dintre aceasta și stat. Pericol, strigă aceștia! Așa ceva nu este european, glăsuiește ultragiata libera cugetare și dă aspru din deget. (Deși, în paranteză fie spus, statul nostru cariat de corupție, ineficiență și lipsă de angajamente morale, a evoluat de 20 de ani în răspăr cu orice idee religioasă.)

Referința la Europa este, în acest caz, ridicolă și incultă. Pentru că, în realitate, Europa nu are un model unic și unanim acceptat. Relația dintre Biserică și stat nu este reglementată de vreun *acquis communautaire*. Dincolo de separația dintre Biserică și Stat, moștenire unanimă a modernității, modul în care aceasta se instituie este extrem de divers. A spune că o anumită relaționare încalcă „normele europene“ este riscant. Care norme ar fi încălcate? În raport cu ce măsurăm deviația? Există astăzi acreditate trei-patru modele „europene“ pentru relația Stat-Biserică, cu deosebiri însemnate inclusiv între exemplele care intră în aceeași categorie. Nu există, prin urmare, un model, pentru că această relație s-a constituit în timp, printr-o chimie socială și religioasă sofisticată, în care intră, deopotrivă, tradițiile, istoria locală, gradul de religiozitate al populației, influențele externe sau pecetea confesională. Referința apodictică la un așa-numit „model european“ în gestionarea relațiilor Stat-Biserică este deci un abuz, iar acceptarea ei tacită este o altă manieră a laicului de a rămâne timorat și defensiv (fie că este vorba despre icoanele din biserici sau de o legislație specifică pe dimensiunea socială).

Al treilea element prin care discursul public este distorsionat este „iluzia neutralității“. Libera cugetare a reușit să impună ideea că a vorbi din afara religiei înseamnă neutralitate, iar toți care „sunt cu Biserica“ sau „cu popii“ sunt viciați iremediabil și inapți să-și depășească propriile prejudecăți. „Soluția“ liberei cugetări sună așa: dacă ești religios trebuie să-ți menții religia privată, să nu îți exhibi, impudic, prejudecățile în spațiul public. Altminteri spus, ți se cere să te porți ca și cum religia nu are nicio importanță pentru tine! Credința ta – axială și constitutivă pentru un credincios – nu poate servi nici ca bază a discursului politic, nici măcar ca bază a discursului public.

Și aici apare problema acestui stil de gândire: dacă ești femeie (identitate de gen) sau homosexual (identitate sexuală) poți să-ți prezinți mesajul și revendicările publice în funcție de această identitate, dar dacă ești credincios (identitate religioasă), nu. Religia devine, după vorba unui teolog american, „... just another hobby“. Unii merg duminica la pescuit, alții la film, alții la munte, alții... la biserică. Acest mod de a gândi presupune, în subsidiar, faptul că „religia“ (credința) este doar una dintre multe credințe pe care inșii le posedă la un moment dat – perspectiva seculară – ceea ce, din perspectivă religioasă este complet eronat și tendențios. Căci din acest punct de vedere, credința este „identitatea“ constitutivă cea mai importantă, cea care

modelează conștiința și definește inserția omului în realitatea (și) socială. Sofismele liberei cugetări – căci sofisme sunt – odată înlăturate, nu fac decât să releve concluzia: personajul care vorbește în numele secularului nu este cu nimic mai neutral decât cel care vorbește în numele religiosului. Doar pretinde, forțând lucrurile, că este. Există aici o cale de mijloc? Aparent, nu... Situată, vorba post-modernilor, nu poate fi evitată. Deocamdată, spațiul public din România nu a învățat acest adevăr elementar: în măsura în care le considerăm „prejudecăți“, cele religioase nu sunt cu nimic mai presus sau mai prejos de prejudecățile liberei cugetări.

În ce cred cei care (mai) cred? – Ne întreabă sociologul Dan Dungaci

Cunoscutul titlu al dialogului dintre filosoful Umberto Eco și cardinalul Carlo Maria Martini, „În ce cred cei care nu cred“, induce o idee falsă. Respectiv, că „cei care cred“ ar fi o tabără omogenă, care știe ce vrea și, mai ales, care poate fi așezată într-o singură categorie. Statistica nu face decât să întărească această idee, inclusiv atunci când se aplică la cetățenii României: în termenii comparativi ai sondajelor, religiozitatea acestora ar fi mult peste media europeană, românii fiind, declarativ, foarte harnici în a-și declara credința. Dar o cercetare calitativă ne-ar dezvălui incomparabil mai multe și ar fi un instrument pentru a explica – totuși! – lipsa prezenței publice a discursului religios, în ciuda dominației cantitative indiscutabile.

La pelerinaje, iconițele sunt vândute ca în talcioc, pe post de talismane purtătoare de noroc – afirmă, cu multă seriozitate și responsabilitate, Domnul Dan Dungaci

Iată doar câteva ipostaze sociologice ale religiozității românilor, fără pretenții de exhaustivitate. Prima categorie este cea a „*omului religios*“, credinciosul propriu-zis, care frecventează biserica regulat și stă binișor și la nivelul catehetic. Este o categorie sociologică constantă, chiar dacă greu de cuantificat.

A doua categorie este cea a „*pelerinului*“. Acest personaj religios – nu este vorba despre toți participanții la pelerinaje – este spectatorul fervent și frecvent al oricăror procesiuni: înfățișări de icoane, moaște sau alte „instrumente“ eficace religios. Acest tip nu frecventează regulat biserica, sau, oricum, preferă un pelerinaj concret unei prezențe constante și monotone la liturghie. Nu e neapărat necredincios, dar este unul care vrea răspunsuri prompte. Pentru el, viața liturgică este exasperantă prin lentoare; el caută, negustorește, bonificații concrete și eficacitate aici și acum. În ultimă instanță, acest personaj nu se luptă neapărat pentru cele veșnice, ci utilizează cele veșnice pentru victorii din prezent: un câștig la loterie sau la un examen, o boală de trecut, o moștenire de câpătat, o căsnicie de refăcut.

A treia categorie este cea a „*credinței fără apartenență*“. Acest personaj este credincios, dar nu poate crede tradițional. Este credincios, dar nu mai aparține Bisericii creștine. Nevoia lui de religiozitate se livrează acum unor forme exotice, asiatice, sau diverselor eclectisme mistice răsăriteano-orientale. Sociologii numesc asta „noi mișcări religioase“.

A patra categorie este cea a „*apartenenței fără credință*“. Această categorie aparține Bisericii tradiționale, zgomotos chiar, doar că aparține altfel. Nu atât prin legături de credință, cât prin conexiuni istorice. Biserica Ortodoxă este acum importantă deoarece este „a noastră“, nu neapărat pentru că este darul dumnezeiesc făcut oamenilor întrucât nu pot să se mântuiască singuri. Pentru această categorie, Biserica devine patrimoniu istoric – este mai degrabă românească decât ortodoxă.

A cincea categorie este cea a „*creștinului nepracticant*“. Este un oximoron, desigur, dar unul cu semnificație sociologică certă. Cei care aparțin acestei categorii au o locație declarată și asumată, respectiv Biserica tradițională de la care se revendică, se consideră religioși și nu au neapărat o atitudine patriotardă față de Biserică. Doar că o frecventează extrem de rar sau deloc. O secțiune consistentă din acest tip este intelectualistă: nu poate nici în ruptul capului să ia în serios un popă mai puțin școlit decât ea, darămite să sărute dreapta bătătorită a unui preot de țară.

Ultima categorie este cea a „*indiferentului*“. Cel care o ilustrează nu este ateu, pentru că nici măcar nu se obosește să îl conteste pe Dumnezeu. Se declară creștin-ortodox din inerție, dar în realitate este anesteziat religios; pentru el, pur și simplu, problema nu există. Teologic vorbind,

atitudinea este un păcat dintre cele mai grave: al nesimțirii, și a fost sancționat drastic de Sfinții Părinți. Categoria tinde să devină o ilustrare tot mai solidă a europenității noastre cotidiene.

Care este ponderea acestora în masa celor 90% creștin-ortodocși? Greu de spus. Dar diversitatea aceasta, încă precar cercetată, dă seama în mare măsură, cum spuneam, de prestația neîndestulătoare a laicului în spațiul public. Credem diferit – ceea ce e firesc, până la un punct – dar se pare că uneori nici măcar nu credem în aceleași lucruri.

Cine gestionează „mădularele slobode și active“? – Se întreabă, pe bună dreptate, sociologul Dan Dungaci

Dincolo de baraje sau incapacitatea mirenilor de a infuza religios spațiul public, nici intervenția administrației bisericești nu a fost cea mai eficientă. Și asta din două motive. Prima ține de lipsa unui portret judicios al spațiului religios autohton. A fi sociolog al religiei în România este o bizarerie, iar piața muncii este practic opacă la așa ceva. Dar nici Biserica nu a încurajat acest demers. Existența sociologilor religiei sau a institutelor de profil afiliate uneia sau alteia dintre Biserici este un loc comun în Occident. La noi, nu, în ciuda bogăției peisajului religios din România, amplificat cu românii din diaspora (SUA, Europa) sau cei din jurul României (Republica Moldova, Serbia, Ucraina etc.). O expertiză sociologică, fie și afiliată, nu i-ar fi stricat deloc Bisericii și ar fi ajutat-o să își ghidoneze acțiunea, să decripteze cât mai just profilul, nevoile și aspirațiile credincioșilor ei. Și, în ultimă instanță, să își livreze mesajul mai eficace.

Și aici apare a doua problemă. Deși aplombul mediatic al Bisericii este, în termeni comparativi, cel mai pregnant după anul 1990 încoace – televiziune, radio, presă scrisă –, aceasta evoluează, deocamdată, cu frâna de mână trasă. Lipsesc din peisajul mediatic, deseori, „mădularele slobode și active“ ale Bisericii, disputele, controversele, chiar vocile critice – dar critica aceea pe care un Nae Ionescu o fixa „în limitele teologiei“ și o așezase drept program al Predaniei. De aici, prin recul, și incapacitatea de a puncta, decisiv, spațiul public din România.

„Oficial ne merge bine...” Teoretic vorbind, „spațiul public“ într-o democrație este un loc de comunicare liberă, unde toate vocile trebuie lăsate să vorbească, toate au dreptul să urce pe scenă, iar decizia vine în urma argumentelor și „agreement“-uri rezonabile, fără – în niciun caz! – recurgere la forță. Cam așa sună o definiție consacrată. Spațiul public este deci locul unde se poate obține consens (sau nu) prin acțiuni discursive.

Se aude vocea mireanului din România în acest spațiu? Contează ea? Cum am încercat să sugerăm mai sus, nu. Sau prea puțin. De aici și dificultatea de a vorbi astăzi despre un dialog real în societatea românească și o prezență pe măsură a Ortodoxiei în spațiul public. Laicatul rămâne deocamdată statistic... - afirmă și susține, cu multă sinceritate și seriozitate, Domnul Dan Dungaci.

Material întocmit și redactat de Stelian Gomboș